

УДК 343.97:343.57-053.6(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.2.47>**А. М. Бабенко**

доктор юридичних наук, професор,  
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін  
Одеського державного університету  
внутрішніх справ  
ORCID ID: 0000-0002-9498-2484

**Г. С. Резніченко**

кандидат юридичних наук, доцент,  
доцент кафедри кримінально-правових  
дисциплін  
Одеського державного університету  
внутрішніх справ  
ORCID ID: 0000-0001-6386-4154

**І. О. Позігун**

кандидат юридичних наук,  
старший науковий співробітник відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури  
Одеського державного університету  
внутрішніх справ  
ORCID ID: 0000-0003-4781-8259

## **НАРКОТИЗАЦІЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК ЧИННИК ЗЛОЧИННОСТІ: ДЕТЕРМІНАНТИ ТА ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ**

*В умовах воєнного стану питання підліткової наркозлочинності загострюється, що зумовлює необхідність системного підходу до її подолання. Робота спрямована на вивчення існуючих наукових підходів до виявлення чинників наркотизації молоді та розробку ефективних заходів із протидії цьому явищу. Особливу увагу приділено трансформації соціальних, економічних та психологічних факторів впливу під впливом війни, які сприяють криміналізації неповнолітніх.*

*У публікації висвітлено особливості впливу воєнних дій на динаміку наркозлочинності, зокрема через призму таких детермінант, як посттравматичні стресові стани, руйнування соціальних інституцій, економічна депресія та неконтрольований обіг зброї. Мілітарна нестабільність створює сприятливе підґрунтя для діяльності транснаціональних злочинних організацій, які залучають вразливі групи підлітків до функціонування наркопритонів. Запропоновано комплексну стратегію протидії, що базується на інтеграції психологічної реабілітації, соціального захисту сімей, освітніх ініціатив та посиленні державного нагляду за обігом небезпечних предметів.*

*Національна стратегія протидії наркозлочинності в Україні поєднує фундаментальний вітчизняний досвід із передовими світовими стандартами, орієнтуючись на європейські вектори розвитку. Державна політика щодо наркотиків на період до 2030 року акцентує на деескалації попиту через превентивні заходи та пропаганду здорового способу життя, паралельно з інтенсифікацією боротьби з нелегальним обігом. Ключовим аспектом перехід від репресивних моделей до лікувально-профілактичних.*

*Акцентовано увагу на тому, що боротьба з організованим наркотрафіком потребує виходу за межі національної юрисдикції. Це передбачає активне використання міжнародного інструментарію правової та матеріально-технічної допомоги. Підкреслено, що для захисту неповнолітніх від криміногенного впливу в умовах воєнного стану необхідно створити міжвідомчу екосистему безпеки, де профілактична робота координується на рівні держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів.*

**Ключові слова:** воєнний стан, неповнолітні, організована злочинність, наркоманія, наркотичні засоби, психотропні речовини, запобігання, кримінальне покарання, кримінальна відповідальність, міжнародне співробітництво.

**Постановка проблеми.** Невпинна ескалація незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів на сучасному етапі розвитку суспільства залишається однією з найбільш гострих проблем, що перебуває у центрі світової безпекової парадигми. Транскордонна та екстратериторіальна природа наркозлочинності, яка не обмежується національними рамками, становить екзистенційну загрозу стабільності суспільного правопорядку та національній безпеці держав. Це зумовлює нагальну необхідність проведення глибокого наукового аналізу детермінант цього явища — комплексу соціальних, економічних та політичних чинників, що сприяють його поширенню.

Особливого значення у цьому контексті набуває дослідження генезису наркотизації неповнолітніх, оскільки саме ця вразлива соціальна група найчастіше стає об'єктом експлуатації з боку організованих злочинних угруповань. Питання превенції правопорушень у ювенальному середовищі, спрямовані на нейтралізацію криміногенних факторів, широко відображені у фундаментальних працях вітчизняних та зарубіжних фахівців. Проте динамічна трансформація методів збуту наркотиків та вплив сучасних кризових процесів вимагають постійної актуалізації теоретичних підходів та розробки інноваційних стратегій протидії.

Повномасштабна військова агресія проти України, розпочата у 2022 році, спровокувала докорінну трансформацію соціального ландшафту держави, ставши потужним детермінантом критичних змін у життєдіяльності мільйонів громадян. Особливо гостро ці деструктивні процеси відобразилися на представниках вразливих груп, зокрема на особах з адиктивною поведінкою та схильністю до вживання психоактивних речовин. Ескалація воєнних дій не лише поглибила латентні системні дефекти у сферах охорони здоров'я та соціальної підтримки, а й сформувала якісно нову парадигму криміногенних, медичних та соціально-психологічних ризиків.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питання детермінант та

заходів запобігання злочинності неповнолітніх розглядали у своїх працях фахівців у галузі кримінології та кримінального права, зокрема, А. М. Бабенко, Л. М. Кулик, С. Я. Лихова, І. І. Митрофанов, І. В. Однолько, Д. М. Петрова, В. Г. Пшеничного та ін. Їхні дослідження стали основою для подальшого вивчення наркотизації неповнолітніх в умовах сучасних викликів.

**Мета статті** - полягає у проведенні кримінологічного дослідження динаміки підліткової наркозлочинності в умовах повномасштабного вторгнення в Україну, а також у розробці пропозицій щодо модернізації системи превенції з урахуванням нових безпекових викликів, гуманітарних чинників та правових обмежень воєнного стану.

**Виклад основного матеріалу.** Молодь, яка перебуває на етапі формування психоемоційної стабільності, є особливо вразливою до впливів криміногенних факторів. За даними дослідження, навіть короткочасний контакт з екстремальними ситуаціями може мати довгострокові наслідки для психічного здоров'я молодого покоління [1].

До факторів, що суттєво дестабілізували становище цієї категорії населення, слід віднести масове внутрішнє переміщення, руйнацію спеціалізованої медичної інфраструктури, обмеження доступу до програм підтримувальної терапії та загальне зниження рівня контролю за обігом контрольованих речовин у зонах активних бойових дій. Окрім того, стан постійного психоемоційного напруження та колективної травми виступає каталізатором рецидивів серед осіб у ремісії та сприяє залученню нових верств населення до вживання наркотичних засобів як хибного механізму подолання стресу. Усе це створює складне кримінологічне тло, що вимагає переосмислення існуючих стратегій державної політики у сфері протидії наркозлочинності.

Релевантним та критично небезпечним наслідком повномасштабної військової агресії стало стрімке зростання ризиків летальних передозувань серед споживачів психоактивних речовин. Деструкція медичної інфраструктури, зумовлена

систематичними обстрілами, у поєднанні з територіальною обмеженістю доступу до екстреної та профілактичної допомоги, детермінувала критичне становище осіб із наркотичною залежністю. Особливою гостроти проблемі додає дестабілізація функціонування превентивних програм «зменшення шкоди». Вимушене припинення або суттєве обмеження діяльності профільних неурядових організацій та кабінетів замісної терапії призвело до руйнації налагоджених механізмів профілактики передозувань та нейтралізації інших негативних наслідків адиктивної поведінки [2].

М. М. Малишева справедливо зараховує до ключових чинників, що обумовлюють стан і динаміку наркозлочинності, негативні аспекти функціонування мережі Інтернет. Науковиця розглядає цифровізацію як специфічну детермінанту, що сприяє анонімізації та глобалізації незаконного розповсюдження контрольованих засобів [3, с. 175].

Також вагомим науковим підґрунтям є позиція Л. М. Кулик, яка розглядає антисоціальну та протиправну поведінку батьків як потужний чинник негативної соціалізації особистості. Авторка обґрунтовано стверджує, що деструктивний мікроклімат у сім'ї нівелює процеси нормативного фізичного та морально-психологічного розвитку неповнолітніх. Формування атмосфери етичної всюдозволеності та правового нігілізму в родині виступає базисною детермінантою адиктивної поведінки молоді, що трансформується у стійку схильність до вживання психоактивних речовин, наркотизацію та девіантні форми сексуальної активності [4, с. 54].

Позиції зазначених науковців є цілком обґрунтованими та набувають особливої гостроти в умовах воєнного стану. Систематичні обстріли та перманентний психо-емоційний стрес виступають потужними каталізаторами деструктивних процесів. Для значної частини населення, що перебуває в стані психологічної дезадаптації, вживання психоактивних речовин стає хибною стратегією подолання внутрішніх труднощів, що призводить до стрімкої наркотизації суспільства.

У науковій літературі висвітлено кон-

цепцію біопсихологічної схильності індивіда до використання наркотичних засобів як способу адаптації до складних життєвих обставин. Автори підкреслюють, що цей фактор є корегованим, проте вимагає комплексної протидії через систему соціального виховання та медико-психологічного нагляду. Несвоєчасність таких заходів зумовлює деградацію соціальних зв'язків та клінічну залежність. Генезис привабливості наркотиків пов'язаний із їхнім седативним та ейфорійним впливом на психіку, що дозволяє суб'єкту тимчасово нівелювати психологічний дискомфорт [5, с. 11–14].

Обстановка збройного конфлікту актуалізує потребу в ідентифікації нових детермінант наркозлочинності, зокрема в ювенальному середовищі. Системний моніторинг реальних та латентних загроз дозволяє об'єктивно оцінити безпекові виклики сучасності. Військові дії виступають потужним стресогенним фактором, що спричиняє глибоку психотравматизацію дитячого та підліткового населення. За цих умов вживання психоактивних речовин часто трансформується у деструктивний механізм подолання емоційного болю. Окрім індивідуально-психологічних чинників, руйнація інституту сім'ї та соціальних зв'язків призводить до маргіналізації молоді, де відсутність зовнішньої підтримки та соціальна ізоляція стають каталізаторами адиктивної поведінки.

Дослідники І. С. Бібік та А. М. Бабенко визначають медіа-простір як ключовий інструмент загальної віктимологічної превенції. Їхня позиція базується на необхідності репріоритезації інформаційного наповнення ЗМІ. Замість трансляції продукції, що детермінує агресивні настрої та толерує вживання психоактивних речовин, пропонується впровадження просвітницьких моделей, спрямованих на формування правосвідомості та утвердження еталонів національної ідентичності як альтернативи асоціальним проявам у молодіжному середовищі [6 с. 17].

Результати проведеного дослідження, необхідно акцентувати увагу на тому, що стратегія ефективної протидії ювенальній наркозлочинності в умовах повномасштабної воєнної агресії потребує радикаль-

ного перегляду концептуальних підходів. Зокрема, виникає об'єктивна потреба у переході від традиційних репресивно-каральних моделей, спрямованих на ліквідацію наслідків, до проактивних превентивно-захисних парадигм. Такий підхід базується на синергії жорсткого державного контролю та гуманітарно-орієнтованих ініціатив, що дозволяє не лише реагувати на факти вчинення правопорушень, а й нейтралізувати умови, що їх детермінують.

Реалізація цієї стратегії передбачає поєднання адміністративно-правових заходів, таких як посилення нагляду за нелегальним обігом прекурсорів, зброї та вибухових речовин, із глибокими соціально-психологічними інтервенціями. Важливими складниками системи захисту мають стати: подолання психологічної дезадаптації підлітків, які перебувають у стані хронічного стресу; забезпечення дієвого соціального патронату для сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; а також інституціоналізація нових форм інформаційного впливу. Формування стійкої антинаркотичної життєвої позиції через систему інклюзивної освіти та просвітницькі кампанії має стати фундаментом для зниження рівня вразливості ювенального середовища до криміногенних викликів воєнного часу. Лише такий інтегрований підхід здатен забезпечити сталу деескалацію наркотизації серед молоді та зміцнити загальний стан національної безпеки.

Вагомим фактором детермінації ювенальної делінквентності є стан сімейної дезорганізації. Емпіричні дані підтверджують, що переважна більшість неповнолітніх правопорушників походять із дисфункціональних родин. Криміногенний вплив зумовлюється не стільки складом сім'ї, скільки її внутрішньою атмосферою: систематичним виявом неповаги до особистості дитини, проявами жорстокості, демонстративною індиферентністю (байдужістю) законних представників та алкоголізацією побуту. Слід зауважити, що соціальне неблагополуччя не обмежується лише економічними показниками; воно є характерним як для сімей, що перебувають за межею бідності, так і для зовні

забезпечених родин, де спостерігається духовна деградація та ціннісний вакуум [7, с. 78].

У межах концептуального аналізу сімейної дезорганізації Г. В. Дідківська пропонує дефініцію, згідно з якою неблагополучна сім'я розглядається як інституційне утворення, що внаслідок дії сукупності об'єктивних та суб'єктивних чинників втратило свій виховний потенціал. Така деградація функціональних спроможностей родини призводить до формування деструктивного мікросередовища, що унеможливорює належну соціалізацію та гармонійний розвиток особистості дитини [8, с. 59].

Сучасна парадигма антинаркотичної стратегії України відображає прагнення до гармонізації національного законодавства із європейськими стандартами, що закріплено у Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2030 року. Ключова мета державної активності у цьому напрямі полягає у зниженні попиту на наркотичні засоби шляхом впровадження ефективних соціально-педагогічних інструментів превенції. Важливим аспектом гуманізації наркополітики є декриміналізація певних підходів та пріоритетність медичного супроводу адиктивних осіб над суто фіскально-правовим примусом. Зокрема, стратегічна орієнтація на розвиток мережі медичної та психологічної допомоги свідчить про еволюцію державної політики від каральної моделі до моделі громадського здоров'я, де на першому плані стоїть соціальна реінтеграція та подолання залежності [9].

Транскордонний характер наркозлочинності детермінує особливу значущість міжнародного співробітництва, актуальність якого експоненціально зростає в умовах воєнного стану. Стратегічним кроком на шляху розбудови міжнародних партнерських відносин стала імплементація Закону України від 14.07.2021 р. «Про приєднання України до Часткової угоди про створення Групи зі співробітництва у боротьбі проти зловживання наркотиками та їх незаконного обігу», що набув чинності 1.01.2022 р. Функціонуючи як міжурядовий орган у структурі Ради Європи, Група Помпиду забезпечує мультидисциплінарну платформу для науко-

во-практичного аналізу проблем адиктивної поведінки та нелегального наркообігу. Діяльність Групи спрямована на розробку та впровадження інтегрованих стратегій подолання наркозалежності, що охоплюють національний, регіональний та муніципальний рівні [10].

Приєднання до Часткової угоди Групи Помпиду дозволяє Україні інтегруватися у європейський простір антинаркотичної безпеки, забезпечуючи доступ до інноваційних механізмів моніторингу та контролю за незаконним наркообігом. В умовах збройного конфлікту, коли соціальна дестабілізація провокує зростання попиту на психоактивні речовини, міжнародна координація стає ключовим елементом стійкості правоохоронної та медичної систем держави. Таким чином, синергія національних зусиль та експертного потенціалу Ради Європи сприяє формуванню комплексної системи захисту здоров'я громадян і мінімізації транскордонних кримінальних загроз.

**Висновки і пропозиції.** Збройна агресія проти України спричинила радикальну трансформацію соціальної структури, актуалізувавши латентні проблеми та сформувавши якісно нові безпекові виклики, особливо для представників ювенальної групи. За умов правового режиму воєнного стану особливої гостроти набуває розробка адаптивних механізмів підтримки осіб з адиктивною поведінкою та модернізація стратегій протидії наркозлочинності. Пріоритетним вбачається впровадження комплексних програм, що враховують специфіку воєнного часу та гарантують доступність життєво необхідних сервісів. Основний вектор діяльності має бути спрямований на надання спеціалізованої допомоги неповнолітнім, превенцію їх залучення до незаконних схем наркозбуту, соціальну підтримку дисфункціональних родин та забезпечення правової захищеності підлітків. Ефективність такої моделі безпосередньо залежить від інтенсифікації взаємодії з волонтерським сектором, неурядовими організаціями та міжнародними партнерами, а також від систематичного моніторингу й динамічної кореляції програм відповідно до актуальних потреб соціуму.

Отримані результати комплексного аналізу детермінації наркозлочинності в ювенальному середовищі в умовах воєнної агресії мають слугувати підґрунтям для розробки прикладних рекомендацій та адаптивних стратегій, спрямованих на мінімізацію адиктивних ризиків серед підростаючого покоління. Подальша наукова рефлексія має бути зосереджена на дослідженні динамічних трансформацій у соціальній, економічній та психоемоційній сферах, оскільки саме ці чинники виступають базовими детермінантами, що визначають структуру, масштаби та специфіку поширення наркотизації серед осіб, які не досягли повноліття.

### Список використаної літератури:

1. Smeeth D., Beck S., Karam E. G. et al. The role of epigenetics in psychological resilience. *The Lancet. Psychiatry*. 2021. Vol. 8, № 7. P. 620–629.
2. Запобігання передозуванню через цифрові рішення. URL: <https://help24.org.ua/uk/blog/92> (дата звернення: 08.11.2025).
3. Малишева М. М. Наркоманія серед неповнолітніх: причини, сучасне становище, профілактика. Київ, 2001. С. 172–176.
4. Кулик Л. М. Неблагополуччя сім'ї як детермінанта корисливо-насиленої злочинності неповнолітніх та молоді. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Право*. 2023. Т. 2. Вип. 80. С. 51–55.
5. Міхлін В. М., Дюбін Є. А. Обережно: біла смерть. Кишинів: Штіца, 1989. 53 с.
6. Бібік І. С., Бабенко А. М. Негативний вплив сім'ї як детермінанта вчинення неповнолітніми злочинів проти життя та здоров'я особи у регіонах України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 1. С. 14–17.
7. Мороз Л. І., Яковенко С. І. Злочинність неповнолітніх: причини, наслідки та шляхи запобігання : навч. посіб. / за ред. Н. Ю. Максимової. Київ : КЮІ КНУВС, 2005. 200 с.
8. Дідківська Г. В. Криміногенність сім'ї як фактор злочинності неповнолітніх : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 204 с.
9. Звіт щодо наркоситуації в Україні за 2022 рік. URL: <https://cmhmda.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/zvit-shhodonarkotychnoyi-a-alkogolnoyi-sytuaciyi-vukrayini-2022.pdf> (дата звернення: 08.11.2025).
10. Про приєднання України до Часткової угоди про створення Групи зі співробітництва у боротьбі проти зловживання наркотиками та їх незаконного обігу (Група Помпиду) : Закон України від 14 липня 2021 р. № 1647-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1647-20#Text>. (дата звернення: 08.11.2025).

**Babenko A. M., Reznichenko G. S. Pozigun I. O. Drugging of minors as a factor in crime: determinants and prevention measures**

*Under martial law, the issue of juvenile drug crime becomes increasingly acute, necessitating a systemic approach to its resolution. This study aims to examine existing scientific approaches to identifying the factors behind youth drug addiction and to develop effective measures to counter this phenomenon. Special attention is paid to the transformation of social, economic, and psychological influencing factors under the impact of war, which contribute to the criminalization of minors.*

*The publication highlights the specific impact of military actions on the dynamics of drug-related crime, particularly through the lens of such determinants as post-traumatic stress disorders, the collapse of social institutions, economic depression, and the uncontrolled circulation of weapons. Military instability creates fertile ground for the activities of transnational criminal organizations that recruit vulnerable groups of adolescents into the operation of drug dens. A comprehensive counter-strategy is proposed, based on the integration of psychological rehabilitation, social protection for families, educational initiatives, and the strengthening of state supervision over the circulation of dangerous items.*

*The national strategy for countering drug-related crime in Ukraine integrates fundamental domestic experience with leading international standards, aligning with European developmental vectors. The State Policy on Drugs for the period until 2030 emphasizes the de-escalation of demand through preventive measures and the promotion of a healthy lifestyle, alongside the intensification of efforts against illicit trafficking. A key aspect is a transition from repressive models to treatment-and-prevention ones.*

*Emphasis is placed on the fact that the fight against organized drug trafficking requires moving beyond national jurisdiction. This entails the active utilization of international instruments for legal, material, and technical assistance. It is underlined that protecting minors from criminogenic influence under martial law necessitates the creation of an interagency security ecosystem, where preventive work is coordinated at the levels of the state, civil society, and international partners.*

**Key words:** *martial law, minors, organized crime, drug addiction, narcotics, psychotropic substances, prevention, criminal punishment, criminal liability, international cooperation.*